Bölüm 7: Deadlocks Kilitlenmeler

Bölüm 7: Kilitlenmeler

- Deadlock Problemi
- Sistem Modeli
- Deadlock Tarifi
- Deadlock için Çözüm Yöntemleri
- Deadlock Önleme
- Deadlock'tan Kaçınma
- Deadlock Tespiti
- Deadlocktan Kurtulma

Hedefler

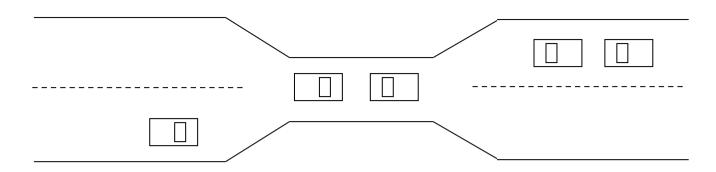
- Aynı anda çalışan işlemlerin görevlerini tamamlamasına engel olan kilitlenmelerin açıklanması
- Bir bilgisayar sistemindeki kilitlenmelerin oluşmasını engelleyen veya bu kilitlenmelerden kurtulmayı sağlayan yöntemlerin açıklanması

Deadlock Problemi

- Her biri bir kaynağı tutan processlerden oluşan bir kümede, aynı işlemlerin bu kümedeki bir başka işleme ait kaynağı elde etmek için beklemesi sonucu <u>bloklanmaları</u>
- Örnek
- Sistem 2 disk sürücüsüne sahip
- P1 ve P2 işlemlerinin her biri bir diski kullanıyor ve her biri diğer diske ihtiyaç duyuyor
- A ve B semaforları (ilk değerleri 1) ile örnek

```
P0  P1wait (A); wait (B);wait (B); wait (A);
```

Köprüden Karşıya Geçme Örneği

- Köprü üzerinde trafik tek yöne akabilir
- Köprü bir kaynak gibi görülebilir
- Eğer kilitlenme olursa, araçlardan biri geriye giderse sorun çözülebilir
- Eğer kilitlenme olursa birden fazla aracın geri çekilmesi gerekebilir
- Açlık (starvation) mümkündür
- Not: Pek çok işletim sistemi kilitlenmelere engel olmaz veya kilitlenmeleri tespit edip çözmeye çalışmaz

Sistem Modeli

- Kaynak (Resource) tipleri R1, R2, . . ., Rm CPU döngüleri (CPU cycles), hafiza alanı, I/O cihazları
- Her Ri kaynak tipi Wi örneklerine sahiptir
- İşlemler bir kaynağı aşağıdaki şekilde kullanırlar:
- istek (request)
- kullanım (use)
- iade etme (release)

Kilitlenme Tarifi (Deadlock Recipe)

Kilitlenme dört şartın aynı anda sağlanması durumunda ortaya çıkar.

blobioin! box 12 me

- Birbirini dışlama (mutual exclusion): belli bir anda sadece bir işlem, bir kaynağı kullanmalıdır
- Tutma ve Bekleme (hold and wait): en az bir kaynağı tutan bir işlem başka işlemler tarafından tutulan ek kaynaklar için beklemelidir
- Eldekini Bırakmama (no preemption): bir kaynak ancak o kaynağı tutan işlem, kayanğı isteyerek bırakırsa serbest kalmalıdır
- Dairesel Bekleme (circular wait): öyle bir bekleyen process kümesi olmalıdır ki $\{P0, P1, ..., Pn\}$, P0, P1 tarafından tutlan bir kaynağı beklemeli, P1, P2 tarafından tutlan bir kaynağı beklemeli ve P1, P2 tarafından tutlan bir kaynağı beklemeli ve P1, P2 tarafından tutlan bir kaynağı beklemelidir

Kaynak-Tahsis Etme Çizgesi (1/2)

Resource-Allocation Graph

V noktalar kümesi ve E kenarlar kümesi

- V iki farklı tipe bölünüyor:
- $P = \{P1, P2, ..., Pn\}$, sistemdeki tüm işlemlerin kümesi
- $R = \{R1, R2, ..., Rm\}$, sistemdeki tüm kaynakların kümesi
- İstek kenarı (request edge) Pi ☐ Rj yönlü kenar
- Atama kenarı (assignment edge) − Rj 🗌 Pi yönlü kenar

Kaynak-Tahsis Çizgesi (2/2)

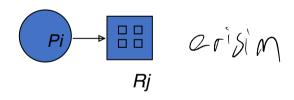
• İşlem

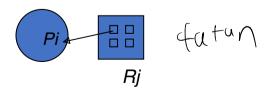
• 4 örneği olan kaynak tipi

• Pi, Rj örneğini istiyor

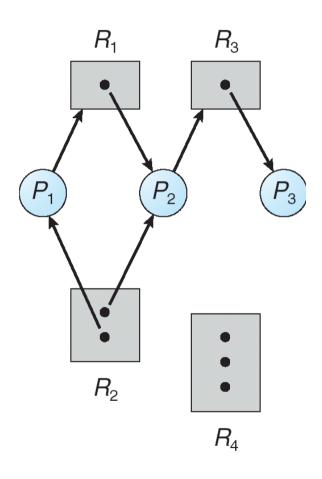
• Pi, Rj örneğini tutuyor

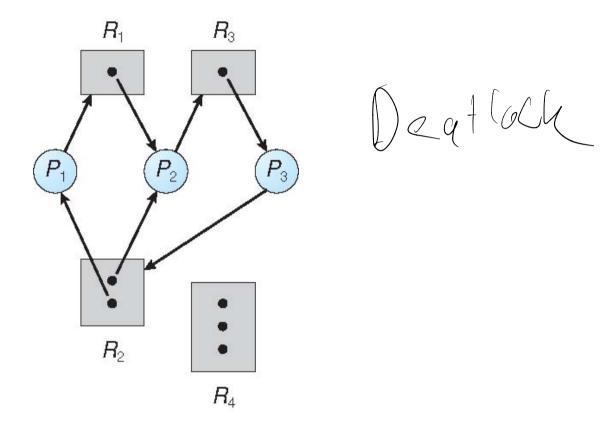

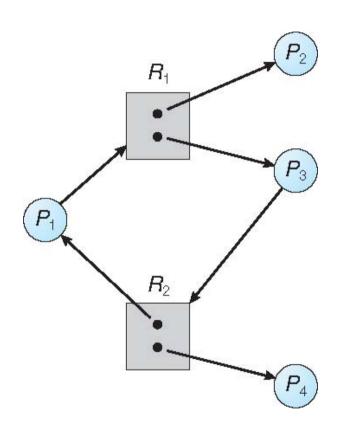
Örnek Kaynak-Ayırım Çizgesi

Kilitlenme İçeren Kaynak-Tahsis Çizgesi

Döngü İçeren Fakat Kilitlenme olmayan Kaynak Tahsisi Çizgesi

Kaynak-Tahsis Çizgesi Temel Bilgileri

- Eğer çizge döngü içermiyorsa 🗌 kilitlenme yok
- Eğer çizge döngü içeriyorsa 🗌
- Her bir kaynak tipi için bir örnek varsa, kilitlenme var
- Her bir kaynak için birden fazla örnek varsa, kilitlenme olma olasılığı var

Iava Kilitlenme Örneği (1/2)

```
class A implements Runnable
                                         class B implements Runnable
  private Lock first, second;
                                           private Lock first, second;
  public A(Lock first, Lock second) {
                                           public A(Lock first, Lock second) {
     this.first = first;
                                              this.first = first:
    this.second = second;
                                              this.second = second;
  public void run() {
                                           public void run() {
    try {
                                              try {
       first.lock():
                                                 second.lock();
       // do something
                                                 // do something
          second.lock();
                                                   first.lock();
          // do something else
                                                   // do something else
    finally {
                                              finally {
       first.unlock();
                                                 second.unlock();
       second.unlock();
                                                 first.unlock();
```

Thread A

Thread B

Java Kilitlenme Örneği (2/2)

```
public static void main(String arg[]) {
   Lock lockX = new ReentrantLock();
   Lock lockY = new ReentrantLock();

   Thread threadA = new Thread(new A(lockX,lockY));
   Thread threadB = new Thread(new B(lockX,lockY));

   threadA.start();
   threadB.start();
}
```

Eğer aşağıdaki senaryo gerçekleşirse kilitlenme mümkün:

threadA -> lockY -> threadB -> lockX -> threadA

Kilitlenmeler İçin Çözüm Yöntemleri

- 1. **Problemi yok say:** Sistemde kilitlenmelerin hiç bir zaman oluşmayacağını varsay. Pek çok işletim sistemi bu yöntemi kullanır: UNIX ve Java gibi
- 2. **Kilitlenmeyi Önleme:** Sistemin *asla* kilitilenme durumuna geçmesine izin verme.
- 3. Kilitlenmeyi Çözme: Sistemin kilitlenmesine izin ver. Ardından kilitlenme durumunu algılayıp kilitlenmeyi çöz.

Kilitlenmeyi Önleme (1/3)

- Deadlock Prevention
- Daha önce belirtildiği gibi, kilitlenme olması için dört gerekli şart sağlanmalıdır.
- Bu şartlardan en az birinin sağlanmazsa, kilitlenmenin önüne geçilir.
  - Birbirini dışlama (mutual exclusion) paylaşılamaz kaynaklar için şart (örn: yazıcı), paylaşılabilir kaynaklar için gerekli değil (örn: sadece okunabilir dosyalar)
- Tutma ve Bekleme (hold and wait) bir işlem, bir kaynak için istekte bulunduğunda, başka bir kaynağı tutmadığının garantilenmesi gerekir. Örnek bir protokol:
- İşlemin, ancak sahip olduğu kaynağı iade ettikten sonra yeni kaynak istemesine izin verilebilir
- Problemler
- Düşük performanslı kaynak kullanımı
- Açlığın (starvation) mümkün olması

Kilitlenmeyi Önleme (2/3)

- Eldekini Bırakmama(no preemption) –
- Eğer bazı kaynaklara sahip bir işlem, direk elde edemeyeceği bir kaynağı isterse, tüm sahip olduğu kaynakları elinden alınır ve bekleme moduna alınır
- Geri alınan kaynaklar, bu kaynakları bekleyen işleme verilir
- Kaynakları alınan işlem, ancak eski kaynaklarını ve yeni istediği kaynakları alabileceği zaman yeniden başlatılır
- Bu protokol, genellikle, durumu kolayca kaydedilip eski haline gelebilecek kaynaklar için kullanılır (yazmaçlar ve hafıza alanı gibi)
- Dairesel Bekleme (circular wait) kaynaklara erişimi sıraya koyma

Deadlock Önleme (3/3)

• Dairesel Bekleme (circular wait) — kaynaklara erişimi tam anlamıyla sıraya koyarak ve işlemlerin kaynakları bu sıraya uygun şekilde elde etmesini sağlayarak engellenebilir

```
F(teyp sürücüsü) = 1
F(disk sürücüsü) = 5
F(yazıcı) = 12
```

• Hem yazıcıyı hem de teyp sürücüsünü elde etmek isteyen işlemci, önce teyp sürücüsünü, ardından yazıcıyı istemelidir

Deadlocktan Kaçınma (1/2)

- Deadlock Avoidance
- Önceki yansılarda anlatılan kilitlenme önleme algoritmaları, kilitlenmenin dört ön şartından en az birinin oluşmasını engelleyerek çalışıyordu
- Bu ise sistemin ve cihazın kullanım performasının düşmesine neden olmaktaydı
- Kilitlenme önlemede alternatif bir yöntem, kaynakların nasıl isteneceğine dair ek önbilgi gerektirir
- İhtiyaç duyulan önbilginin miktarına ve tipine göre farklı algoritmalar bulunmaktadır.

Deadlock Kaçınma (2/2)

- En basit ve en kullanışlı model, işlemlerin her bir tip kaynaktan <u>en fazla kaç tane ihtiyaç duyabileceğini belirtmesini gerektirir.</u>
- Bu bilgileri elde eden kilitlenme kaçınma algoritması dinamik olarak kaynak atama durumunu inceler ve dairesel-bekleme (circular-wait) durumunun oluşmasına izin vermez.
- Kaynak atama durumu, kullanılabilir ve boştaki kaynak sayısı ile işlemlerin maksimum istekleri ile belirlenir.

Güvenli Durum (Safe State)

- Bir işlem boştaki bir kaynağı istediğinde, sistem kaynağın bu işleme verilmesi durumunun sistemi kilitlenmeye neden olmayacak güvenli durumda bırakıp bırakmayacağına karar vermelidir
- Eğer sistem kaynakları tüm işlemlere kilitlenme olmaksızın belirli bir işlem sırasında sağlayabiliyorsa, sistem güvenli durumdadır
- Sistemdeki <*P1*, *P2*, ..., *Pn*> işlem sırasını ele alalım
- *j* < *i iken*, Pi 'nin istediği tüm kaynaklar, boştaki kaynaklar ve tüm *Pj* işlemlerinin tuttuğu kaynaklar tarafından sağlanıyorsa sistem güvenli durumdadır.
- Bu şart sağlanmazsa sistem güvenilmez (<u>unsafe</u>) durumdadır.
- Her güvenilmez durum kilitlenmeye neden olmak zorunda değildir, ancak kilitlenmeye neden olabilir.

Güvenli Durum (Safe State)

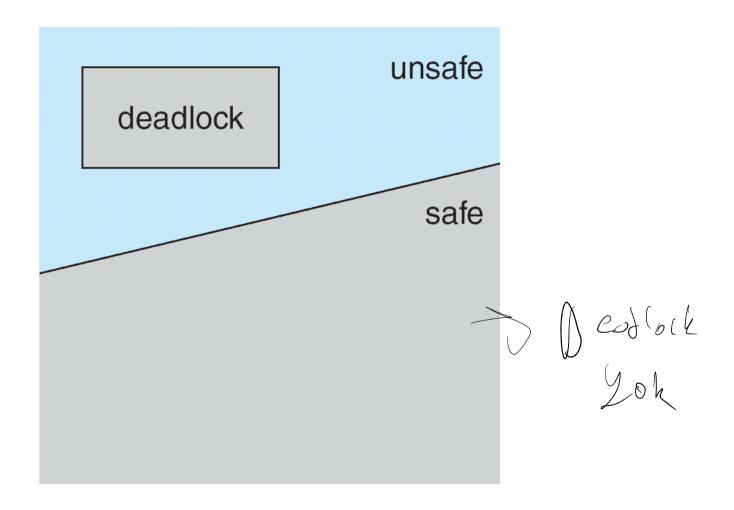
- Genel mantik:
- Eğer Pi kaynak istekleri o an için karşılanamıyorsa, Pi, Pj işlemlerinin tümünün sonlanmasını bekleyebilir
- *Pj* sonlandığında, *Pi* ihtiyaç duyduğu kaynakları elde edebilir, çalışır ve normal şekilde sonlanır
- *Pj* sonlandığında, *Pi* ihtiyaç duyduğu kaynakları elde edip çalışmaya devam eder

• • •

Güvenli Durum – Temel Bilgiler

- Eğer sistem güvenli durumdaysa 🗌 kilitlenme olmaz
- Eğer sistem güvenilmez durumdaysa [] kilitlenme ihtimali vardır
- Kilitlenmeden kaçınma 🛮 sistemin hiç bir zaman güvenilmez duruma geçmemesi sağlanarak gerçekleştirilebilir

Safe, Unsafe ve Deadlock Durumları

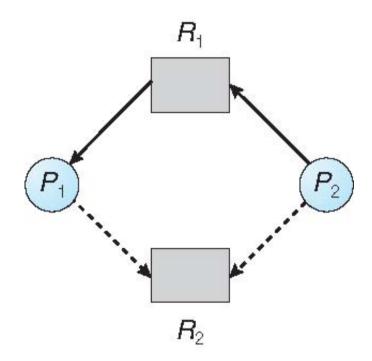
Kilitlenmeden Kaçınma Algoritmaları

- Belirli bir kaynak tipinden <u>bir tane örnek</u> bulunması
- Kaynak-Tahsis Çizgesi kullanımı
- Belirli bir kaynak tipinden <u>birden fazla</u> örnek bulunması
- Banker algoritması kullanımı

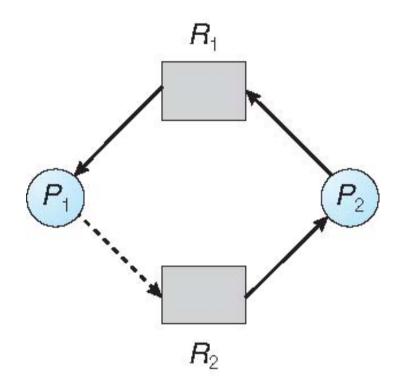
Kaynak-Tahsis Çizgesi Yaklaşımı

- Niyet kenarı (claim edge) $Pi \square Rj$, Pi işleminin ileride bir zamanda Rj kaynağını isteyebileceğini gösteriyor ve çizge üzerinde nokta nokta çizgi (dashed line) şeklinde gösteriliyor
- Niyet kenarı, işlem, kaynağı istediğinde istek kenarına (request edge) dönüştürülüyor
- İstek kenarı, kaynak işleme atandığında atanma kenarına (assignment edge) dönüştürülüyor
- Bir kaynak işlem tarafından iade edildiğinde, atanma kenarı iddia kenarına dönüştürülüyor
- İşlemler, sistemdeki kaynaklar için önceden niyetlerini bildirmelidir

Kaynak-Ayırım Çizgesi

Kaynak-Ayırım Çizgesi – Güvenilmez Durum

Kaynak-Ayırım Çizgesi Algoritması

- Pi işleminin Rj kaynağını istediğini varsayalım: istek kenarı
- Eğer istek kenarının atanma kenarına dönüşümü, kaynak-ayırım çizgesinde bir döngünün oluşmasına neden olmuyorsa istek karşılanır.
- Aksi halde istek karşılanmaz.

Banker Algoritması

- Belirli bir kaynak tipinden <u>birden fazla</u> örnek bulunması
- Her bir işlem maksimum kullanım tahminini, kullanım niyeti olarak bildiriyor.
- Bir işlem kaynak talebinde bulunduğunda beklemek zorunda kalabilir.
- Bir işlem istediği tüm kaynaklara sahip olduğunda, bu kaynakları sınırlı bir zaman içinde iade etmelidir.

Banker Algoritması için Veri Yapıları

n =işlem sayısım =kaynak tipi sayısı

- Available (uygun): m boyutunda vektör. Eğer Available [j] = k ise, Rj tipinde k örnek kullanıma uygun durumda
- Max (maksimum): $n \times m$ matrisi. Eğer Max [i,j] = k ise, Pi işlemi Rj tipinde kaynaklardan en fazla k tanesini isteyebilir
- Allocation (ayırım): $n \times m$ matrisi. Eğer Allocation[i,j] = k ise, Pi işlemi şu anda Rj tipindeki kaynaklardan k tanesine sahiptir
- Need (ihtiyaç): $n \times m$ matrisi. Eğer Need[i,j] = k ise, Pi işleminin son bulması için Rj kaynak tipinden k tanesine daha ihtiyaç duyabilir

Need[i,j] = Max[i,j] - Allocation[i,j]

Güvenlik (Safety) Algorithm

1. *Work* ve *Finish* vektörleri sırasıyla *m* ve *n* uzunlukta olsun. İlk değer ataması:

Work = Available
Finish
$$[i]$$
 = false, i = 0, 1, ..., n - 1

- 2. Aşağıdaki şartları sağlayan *i* değerini bul:
  - (a) Finish[i] = false
  - (b) Needi 🛮 Work

Böyle bir *i* bulunmazsa, 4. adıma git

- 3. Work = Work + Allocationi Finish[i] = true
  - 2. Adıma git
- 4. Tüm i değerleri için Finish [i] == true ise sistem güvenli durumdadır

Request = Pi işleminin istek vektörü. Eğer Requesti [j] = k ise Pi işlemi Rj kaynak tipinden k tane istiyor

- 1. Eğer *Requesti* [] *Needi* ise 2. adıma git. Değilse hata ver çünkü işlem belirlemiş olduğu maksimum istek sayısını aştı
- 2. Eğer *Requesti* [] *Available* ise, 3. adıma git. Değilse, *Pi* beklemeli, çünkü yeterli kaynak yok
- 3. Kaynak-atama durumunu aşağıdaki gibi değiştirerek *Pi* 'nin istediği kaynakları *Pi* 'ye verir gibi yap:

Banker Algoritması Örneği

• P0 ... P4; 5 işlem

3 kaynak tipi:

A (10 örnek), *B* (5 örnek), and *C* (7 örnek)

T0 anındaki sistem durumu:

<u> Allocation</u>	<u>Max</u> <u>Available</u>	Neet
ABC	ABC ABC	A 3 L
P0 010	753 332	7 4 3
P1 200	322532	
P2 3 0 2	902763	6 0 0
P3 211	222	97
P4 002	433/45	

P1 P3 / P9

Örnek (devamı)

• Need matrisinin içeriği (Max – Allocation) olarak tanımlanmıştır:

```
Need
ABC
P0 743
P1 122
P2 600
P3 011
P4 431
```

• Sistem güvenli durumdadır çünkü < P1, P3, P4, P2, P0 sırası güvenlilik kriterini sağlamaktadır

Örnek: P1 İsteği (1,0,2)

- P1, (1,0,2) isteğinde bulunmuş olsun
- Request ☐ Available şartının kontrolü: (1,0,2) ☐ (3,3,2) ☐ true
- İstek karşılandıktan sonra, kaynak-atama durumunun güncel hali:

$\underline{A}$	<u>llocation Nee</u>	<u>ed Avail</u>	<u>able</u>
A	BC ABC	ABC	
P0	0 1 0	7 4 3	2 3 0
<i>P</i> 1	3 0 2	020	
<i>P</i> 2	3 0 1	600	
<i>P</i> 3	211 011		
<i>P</i> 4	002 431		

• Güvenlik çalıştırıldığında < P1, P3, P4, P0, P2> sırasının güvenlik şartını sağladığı görülür

Örnek: Diğer İstekler

<u> Allocation Need Available</u>				
A	BC ABC	ABC		
P0	0 1 0	7 4 3	2 3 0	
P1	3 0 2	020		
<i>P</i> 2	3 0 1	600		
<i>P</i> 3	2 1 1 0 1 1			
<i>P</i> 4	002 431			

- P4 'ün (3,3,0) isteği karşılanabilir mi?
- Yeterli kaynak yok
- P0 'ın (0,2,0) isteği karşılanabilir mi?
- Kaynaklar yeterli fakat yeni sistem durumu güvenli değil

Kilitlenme Tespiti ve Kurtarma

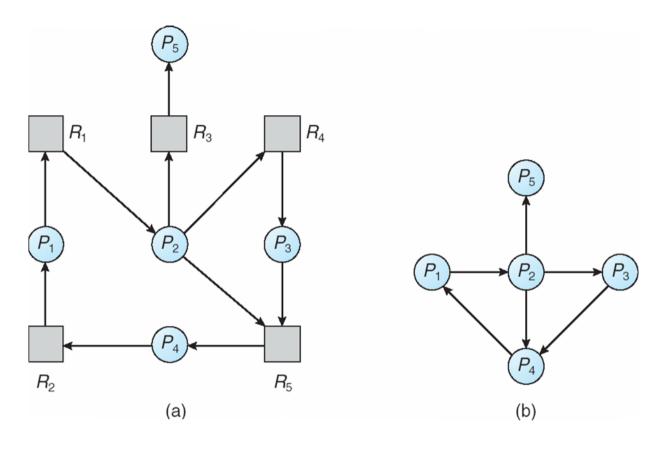
Kitilenmeyi önleme ve kilitlenmeden kaçınma çözümlerini kullanmayan sistemlerde:

- Sistemin kilitlenme durumuna girmesine izin verilir
- Kilitlenme tespit algoritması
- Kilitlenmeden kurtarma mekanizması

Tüm Kaynak Tipleri için Birer Örnek

- Bekleme çizgesini (wait-for graph) düzenli olarak göncelle Çizge nodları işlemlerdir $E \c ger Pi$, Pj 'yi bekliyorsa $Pi \ \square \ Pj$
- Belirli zaman aralıklarında, bekleme çizgesinde döngü arayan algoritmayı çalıştır. Eğer döngü varsa, kilitlenme vardır
- Bir çizgede döngü tespit eden algoritma *n*2 işlem gerektirir Burada *n*, çizgedeki nodların sayısıdır

Kaynak-Ayırım Çizgesi ve Bekleme Çizgesi

Kaynak-Ayırım Çizgesi

Karşılık gelen Bekleme Çizgesi

Kaynak Tiplerinden Birden Fazla Örnek Bulunması

- **Available (uygun)**: *m* uzunluğunda vektör. Her bir tip kaynak için kaynaktan kaç tanesinin boşta ve kullanılabilir olduğunu belirtiyor
- **Allocation (ayırım)**: $n \times m$ boyutlu matris. Her bir tip kaynağın her bir işlem tarafından kadarının kullanıldığını belirtir.
- **Request (istek)**: $n \times m$ boyutlu matris. Her bir işlemin o anki isteklerini gösterir. Eğer Request[i,j] = k ise, Pi işlemi Rj tipinde kaynaktan k tane daha istiyor demektir

Kilitlenme Tespit Algoritması

- 1. *Work* ve *Finish* vektörleri sırasıyla *m* ve *n* uzunluğunda olsun. . İlk değer ataması:
  - (a) Work = Available
  - (b) i = 1, 2, ..., n, eğer *Allocationi* [] 0 ise, *Finish*[i] = false; değilse, *Finish*[i] = true
- 2. Aşağıdaki şartları sağlayan *i* indeksini bul:
  - (a) Finish[i] == false
  - (b) Requesti ☐ Work

Eğer bu şartları sağlayan i değerini bulamazsan, 4. adıma git

Kilitlenme Tespit Algoritması (Devam)

```
3. Work = Work + Allocationi
Finish[i] = true
2. adıma git
Eğer herhangi bir i değeri için, 1 [] i [] n, Finish[i] == false, şartı sağlanıyorsa sistem kilitlenmiştir. Dahası Finish[i] == false ise, Pi işlemi kilitlenmiştir
```

Bu algoritma sistemin kilitlenme durumunda olup olmadığını bulmak için $O(m \times n^2)$ işlem gerektirir

Tespit Algoritması Örneği

 $P0 \dots P4$; 5 işlem, Üç kaynak tipi: A (7 örnek), B (2 örnek), ve C (6 örnek)

To anina sistem durumu:

```
      Allocation
      Request
      Available

      ABC
      ABC
      ABC

      P0
      010
      000000

      P1
      200
      202

      P2
      303
      000

      P3
      211
      100

      P4
      002
      002
```

< P0, P2, P3, P1, P4 > sırası ile çalıştırılırlarsa will tüm i değerleri için Finish[i] = true olur

Tespit Algoritması Örneği (Devam)

```
P2 'nin C tipinde ek bir kaynak daha istediğini düşünelim
```

```
      Request

      A B C

      P0
      0 0 0

      P1
      2 0 1

      P2
      0 0 1

      P3
      1 0 0

      P4
      0 0 2
```

Sistemin durumu?

P0'ın bırakığı kaynaklar geri iade edilir ama diğer işlemlerin isteklerini karşılayacak miktarda kaynak bulunmamaktadır P1, P2, P3, ve P4 işlemlerinin dahil olduğu bir kilitlenme oluşur

Tespit Algoritması Kullanımı

Tespit algoritmasının ne zaman ve hangi sıklıkta çalıştırılacağı aşağıdaki faktörlere bağlıdır:

Kilitlenme hangi sıklıkta gerçekleşir?

Kaç tane işlemin durumu geriye alınmalıdır? Her bir ayrık döngü (disjoint cycle) için bir tane

Eğer tespit algoritması rastgele çağırılırsa, kaynak çizgesinde pek çok döngü bulunur ve kilitlenmiş pek çok işlem arasında hangi işlemlerin kilitlenmeye neden olduğunu tespit edemeyiz

Kilitlenmeden Kurtarma: İşlemin Sonlandırılması

- Tüm kilitlenen işlemleri sonlandır
- Kilitlenme döngüsü ortadan kalkana kadar, işlemleri teker teker sonlandır
- İşlemleri hangi sırada sonlandırmalıyız?
  - İşlemin önceliğine göre
  - İşlem ne kadar süredir çalışıyor ve sonlanması için ne kadar süreye ihtiyacı var?
  - İşlemin kullandığı kaynaklar?
  - İşlemin tamamlanması için ne kadar kaynağa ihtiyacı var?
  - Kaç tane işlemin sonlandırılması gerekiyor?
  - Işlem interktif mi yoksa sıralı (batch) işlem mi?

Kilitlenmeden Kurtarma: Kaynak İadesi

- Kurban (victim) seçimi hangi işleme ait hangi kaynaklar geri alınmalıdır
- Geriye sarma (rollback) Bir işlemden bir kaynağı geri aldığımızda ne yapacağız? Açık bir şekilde işlem çalışmaya normal şekilde çalışmaya devam edemez.

İşlemi durduruğ yeniden başlatmak

- Açlık (starvation) bazı işlemler her zaman kurban olarak seçilebilir
  - geriye alınma sayısı seçimin bir parametresi olarak kullanılabilir